

TÓTH MARCELL

**SZEGED A NAGY HÁBORÚ UTÁN:
KÁROLYI MIHÁLY EMBEREITŐL KÁROLYI
GYULA MEGJELENÉSÉIG¹**

Bevezetés

A dél-alföldi nagyváros első világháború befejezését követő időszakának története nemcsak a helytörténet, hanem az ország múltja iránt érdeklődők számára is tanulságos. Talán egyetlen magyarországi település sem volt Szegeden kívül, amelynél előfordult, hogy egy időpontban négy részre szakítottak: 1919 tavaszától a románok, a szerbek és a franciák szállták meg különböző részeit, a maradék külterületen pedig a városból kimenekült kommunisták vették át az uralmat.² Tanulmányunkban a Nagy Háború végétől az első szegedi Nemzeti Kormány létrejöttéig mutatjuk be az eseményeket. Az ezt követő történésekről a „*Letörjük a bolsevizmust s helyreállítjuk a rendet*» – *A szegedi nemzeti kormányok története*” című írásunkban olvashatnak e kötetben.

1. A szegedi Nemzeti Tanács

Fejedelmi csipkekötő készült a világháború utolsó évének, 1918-nak az őszén Szegeden. Október 30-ára a városba várták Zita királynét és férjét, IV. Károly királyt. A csipkekötő végül a Wertheim-szekrénybe került, mert az uralkodói látogatás elmaradt. Maga Somogyi Szilveszter, a törvényhatósági jogú város polgármestere javasolta, hogy a forradalmi hangulat miatt inkább keressenek más időpontot. A több mint négy éve tartó háborút a Tisza és a Maros torkolatánál fekvő város is megérezte: miközben 18 ezer katonája harcolt a fronton, a hátszágban növekedtek az árak, nem volt elég szén, és

1 Tanulmányunk alapjául korábbi írásunk szolgál, amelyet azonban átdolgoztunk, újabb adatokkal, forrásokkal bővítettünk, s egyes elemeket el is hagytunk. Vö. Tóth Marcell (2019): A forradalom és az ellenforradalom városa. Szeged, 2019/5. szám. 30–38. old.

2 Kiss Ferenc–Tonelli Sándor dr.–Sz. Szigethy Vilmos szerk. (1927): Szeged. A Magyar Városok Monográfiája Kiadóhivatala, Budapest. 68. old.

spanyolnáthajrávány tört ki.³ Sorra érkeztek a negatív hírek, a dualista állam gyakorlatilag szétesett, már a kisebbségek is megalakították a jövőbeni államuk bölcsőjének szánt nemzeti tanácsokat. Legutoljára a Magyar Nemzeti Tanács jött létre október 24-én, amelynek vezetőjét, Károlyi Mihályt a fővárosi őszi rózsás forradalom követelésére József főherceg a király nevében kinevezte miniszterelnökké.⁴ 1918. november 3-án a monarchia fegyverszünetet kötött az antanttal Páduában.⁵

Szeged közgyűlése október 16-án határozatot hozott, amelyben az Osztrák–Magyar Monarchia valódi perszónálunióvá alakítását szorgalmazták.⁶ Ennél is tovább mentek hat nappal később, amikor egy Károlyi-pártiakból, radikálisokból és szociáldemokratákból álló testület alakult meg, amely a hónap végére felvette a szegedi Nemzeti Tanács nevet. Elnöke Becsey Károly, korábban a Függetlenségi és '48-as Párt országgyűlési képviselője, de a tagjai között megtalálható volt a polgármester, valamint a radikálisokat képviselve Juhász Gyula és Móra Ferenc is. Másnap egy katonatiszt minden laktanya épületében letépkedte a császári és királyi feliratokat, a délutáni, a változást és Károlyi Mihály hatalomra kerülését ünneplő gyűlésen pedig tízezren vettek részt – köztük a közigazgatás és a hadsereg helyi csapatainak vezetői.⁷ A visszatérő alsóvárosiakat egy hamarosan országos ismertségre szert tevő ferences házfőnök fogadta. Zdravec István szentbeszéde egyben az első ellenforradalmi szónoklat is volt: *„Ne gondoljátok, hogy a forradalomnak: független Magyarország a célja. Bár ez volna, én szívből kiáltanám rá az éljent. Vallás-, pap-, egyház-, hazaüldözés az egésznek a mottója!”*⁸

Becsey kérésére november 2-án közgyűlést tartottak. Móra indítványára támogatásukról biztosították az országos Nemzeti Tanácsot és kérték, *„hogy Magyarország új államrendjéül a népköztársaság proklamáltassék”*. Kelemen Béla

3 Ujlaki Antal (1921): Szeged a forradalomban és a nemzeti föltámadásban. Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó R.-t., Szeged. 7–12. old.

4 Gergely Jenő–Izsák Lajos (2000): A huszadik század története. Pannonica. Budapest. 31. old.; Miklós Péter (2010): A forradalmak korának állama: 1918–1919. In: Szabó Pál Csaba szerk. (2010): A magyar állam története. 1711–2006. JATEPress Kiadó. Szeged. 153–162. old.

5 Romsics Ignác (2010): Magyarország története a XX. században. Osiris. Budapest. 110–114. old.

6 Kiss–Tonelli–Sz. Szigethy (1927) 71. old.

7 Ujlaki (1921) 12–14. old.

8 Nagymihály Sándor szerk. (é. n.): P. Zdravec püspök. A szegedi Kapisztrán. I. kötet. Helikon Kft. Budapest. 47–51. old.

főispánt leváltotta a kormány,⁹ helyére a – várakozásoknak megfelelően – a baloldalinak tartott Dettre János volt tiszti ügyészt nevezték ki a november 18-ai minisztertanácsi ülésen főispán-kormánybiztosnak.¹⁰ Az ország más részeihez hasonlóan szinte azonnal az új helyi hatalom mellé álltak a hivatalnokok és a katonák is. Megkezdődött az MSZDP előretörése, megélhetési kényszerből – aki nem lesz tagja a szakszervezetnek az elveszítheti munkáját – rengeteg szakma csatlakozott hozzájuk: a rendőrség tagjainak szinte azonnal be kellett lépniük a szociáldemokrata pártba, a rendőrújoncokat pedig már a párt „javasolta”, hasonló volt a helyzet a köztisztviselők esetében is. A hadsereg itt állomásozó egységeinél is baloldali fordulat jegyei mutatkoztak: egy felvonulás alkalmával a Marseillaise dallamára vörös zászló alatt vonultak ki.¹¹ Megjelent a kommunista agitáció is: 1918 végén maga Rákosi Mátyás tartott szónoklatot régi világháborús egyenruhájában, a Kommunisták Magyarországi Pártjának befolyása növekedett.¹²

2. A megszállók és a szegediek

Miközben újabb és újabb szeletet próbáltak kisajátítani a város feletti hatalomból az újonnan megerősödött, vagy létrejött pártok, Szeged szó szerint részekre hullott. Károlyi Mihály 1918. november 13-án írta alá a déli ország-részek kiürítését elrendelő belgrádi fegyverszünetet, amely engedélyezte, hogy az antant a Maros vonaláig megszállja az országot.¹³ A szerződés Szeged következő éveire is nagy hatással bírt, hiszen Arad és Temesvár mellett ezért is szállták meg a francia csapatok a várost nem sokkal később. Azonban további következményeit is napokon belül megtapasztalták a szegediek. November második felében előbb Szeged határát szállta meg a szerb hadsereg, majd Újszegedet. 1919 februárjában az Alsótanya (azaz a mai Homokhátság) egy részére, valamint Horgosra, Röszkére és Szentmihályra is bevonultak.

9 Kiss–Tonelli–Sz. Szigethy (1927) 71–75. old.

10 Délmagyarország, 1919. november 19. 6. old.

11 Kiss–Tonelli–Sz. Szigethy (1927) 75–77. old.

12 Rákosi Mátyás (2002): Visszaemlékezések 1892–1925. 1. kötet. Napvilág Kiadó. Budapest. 309–313. old.

13 Gulyás László (2019): A belgrádi katonai konvenció és a Délvidék szerb megszállása. In: Gulyás László szerk.: Trianonról közérthetően. Tizenkét előadás a nemzeti, polgári, konzervatív történetírás jegyében. Szegedi Egyetemi Könyvkiadó–Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. Szeged. 55–72. old.

A Délvidék szerb megszállása miatt hamarosan menekültekkel lett tele a város. Elsősorban állami tisztviselők, csendőrök, rendőrök, a közigazgatás hivatalnokai érkeztek családjaikkal, akiket, a belgrádi fegyverszünet előírásaival nem törődve, eltávolítottak munkahelyeikről a szerbek.¹⁴ A Délmagyarország már november 17-én arról írt, hogy „amióta Szeged tele van menekültekkel, a lakáskiadás lett a legjobb üzlet. Valósággal zsarolják a menekülteket, akik minden összeget szívesen megfizetnek, csak legyen hol megpihenniük.”¹⁵

A cikk megjelenésének a napján érkeztek meg Újszegedre a szerb katonák a jelentős szerb kisebbséggel bíró Szőreg felől. Habár a lakosság még élelemmel is ellátta a lerongyolódott egyenruhában érkező megszállókat, Péter király katonái fokozatosan akadályokat gördítettek a túlpárttal történő kapcsolattartás elé: először csak a rendőrségi őrszoba telefonvonalát vágták el, s állítottak a hídhöz őrséget, majd külön „Nemzeti Tanácsot” hoztak létre, a város tisztségviselőit kiszorították, a polgárőrséget feloszlatták, akik legalább a fegyvereiket – éjjel, titokban – át tudták vinni a jobb partra. 1919. február 4-én végül hivatalosan is új települést szerveztek a szerbek Újszegedből, és néhány környékbeli szerb bevonásával a helyi magyarokból lettek a községi képviselők. Somogyi Szilveszter a következőt üzenté az újszegedieknek: „Nem ismerem el ezt az alakulatot.”¹⁶ Közel félezer ember menekült át Szegedre, a gazdagabbak kocsin, teherautón, a szegényebbek gyalog, vagy taligán vitték át holmijaikat: „Asszonyok, gyerekek hordták a batyuba kötött ágyneműt, a képeket, az uborkás üveget, s a legtarkább összevisszaságban sok minden egyebet.”¹⁷

Másnap a megszállók lezárták a közúti hidat és a későbbiekben is csak néhány személynek adtak engedélyt, hogy átkelhessenek rajta. A piacot egy szegedi szerb lókupec igazgatta, és, ahogy az események magyar szemtanúja fogalmazott 1927-ben: „kihirdették, hogy Újszeged végérvényesen Jugoszláviához csatoltatott”. Ezt nemcsak az jelezte, hogy a magyar feliratokat eltávolították a városrészben, hanem az is, hogy bevezették a botozást mint büntetési formát.¹⁸

14 Gaál Endre (1991): Az őszirózsás forradalom és a tanácsköztársaság időszaka. In: Gaál Endre szerk. (1991): Szeged története 3. Somogyi-könyvtár. Szeged. 863–894. old.

15 Délmagyarország, 1919. november 17. 9. old.

16 Kiss–Tonelli–Sz. Szigethy (1927) 95. old.

17 Délmagyarország, 1919. február 5. 4. old.

18 Kiss–Tonelli–Sz. Szigethy (1927) 93–96. old.

December 10-én¹⁹ megérkeztek a „*piros sipkás algíri katonák*”, azaz az év utolsó napján a várost megszálló francia katonaság előőrsei.²⁰ 1918–1919 telén az egész város komoly gondokkal küzdött: a tűzifa Erdély megszállása miatt nem érkezett meg, ezért kivágták a terek, a töltés, valamint a városi és a város melletti állami tulajdonú erdők fáinak nagy részét. Szénhiány miatt az új év elejétől akadozva működött a villamosenergia-szolgáltatás, leálltak a szegedi üzemek, a városban rekedt, nem szegedi középiskolai tanulók éheztek.²¹

Folytatódott a hatalmi harc. Az orosz mintára létrehozott, szociáldemokrata vezetésű Munkástanács egyre inkább átvette a Nemzeti Tanács helyét, ez utóbbi meg is szűnt február 18-án.²² Dettre január 10-én feloszlatta a közgyűlést és helyette néptanácsot hozott létre, amely a munkástanács, a szociáldemokrata, a radikális és a Károlyi-párt 3–3 tagjából állt – a korra jellemző, hogy a néptanácsi rendszert véglegesítő törvény csak három héttel később lépett életbe.²³ A szociáldemokraták már március 14-én megpróbálták megszerezni a hatalmat Szegeden, de ez ekkor még nem sikerült.²⁴

3. Marx követőitől a Mars térig

1919. március 21-én a fővárosban a kommunisták és a szociáldemokraták átvették a hatalmat, létrehozták a Magyarországi Tanácsköztársaságot.²⁵ Nem sokkal később a fővárosból Szeged felé indult különvonattal a kommunista párt titkára, Udvardi János mint teljhatalmú politikai biztos. Másnap bejelentették a kommunista és a szociáldemokrata párt egyesülését. A város élére háromtagú direktórium került: Udvardi a kommunistákat, Wallisch Kálmán és Czibula Antal a szociáldemokratákat képviselte. Felfegyverezték a munkásokat, szórva-nyos összecsapások kezdődtek a vörösök és a franciák között, az egyik lövöldö-

19 Ujlaki munkája szerint december 12., Kelemen és Bokor viszont december 10-ét írt.

20 Bokor Pál (1939): Szegedországtól Magyarorszáig. Visszaemlékezés a szegedi ellenforradalmi napokra. Stádium. Budapest. 13. old.; Ujlaki (1921) 12–27. old.

21 Gaál (1991) 863–866. old.

22 Délmagyarország, 1919. február 19. 3. old.

23 Délmagyarország, 1919. január 11. 4. old.; Kiss–Tonelli–Sz. Szigethy (1927) 79. old.

24 Bokor (1939) 13. old.; Ujlaki (1921) 12–27. old.

25 Romsics Ignác (1982): Ellenforradalom és konszolidáció. Gondolat. Budapest. 30–31. o.

zés halálos áldozatokkal is járt. Szeged francia városkormányzója, Béatrix ezredes ugyan kezdetben engedte működni a direktóriumot, tárgyalt vezetőivel, de közben felkészült a kommunisták elleni fellépésre is. Udvardiék végül 26-án éjjel megszöktek, igaz, a tervezett mennyiségű hadianyagot nem tudták kivinni a városból, mert a franciák rajtuk ütöttek. Habár maguk helyére kineveztek embereket, Béatrix félreállította őket, és a Károlyi-kormány időszakának vezetőihez nyúlt vissza: az új „direktórium” Dettre János kormánybiztosból, Somogyi Szilveszter polgármesterből és Temesváry Géza helyettes-főkapitányból állt. Utóbbi helyét nem sokkal később Tabódy Zsolt ezredes, az itteni magyar fegyveres erők parancsnoka vette át.²⁶

Az események az irányba mutattak, hogy a francia katonai megszállás szép lassan kiegészül a politikai irányítás átvételével. Szeged – a Vix-jegyzéknek megfelelően – a semleges zóna része lett, a kommunikációs és közlekedési vonalak részben megszakadtak a tanácsköztársaság irányába. Mintegy negyvenezer francia katona állomásozott ekkor a térségben. Ezek a műveletek és az ezt követő csapatösszevonások már a Budapest elleni támadás előkészítését szolgálták, de a hadműveletet április 9. körül lefújták. Mindezek eredményeképpen Szeged területe három részre szakadt: a szerbek megszállta Újszegedre és Alsótanyára (helyesebben ez utóbbi egy részére), a francia irányítású városra, valamint a kommunista kézben lévő Felsőtanyára (például a mai Szatymaz, Balástya) és a maradék Alsótanyára: itt működött a Szegedi Külvárosi Direktórium.²⁷ Nem sokkal később bővült a megszállók sora a románokkal, akik a Tiszántúl elfoglalásakor a város Tápé-réti földjeit szállták meg.²⁸

Ennek ellenére, látszólag, még mindig „élt” a tanácshatalom Szegeden. A rendeleteket kihirdették, a tanácsválasztásokat április 14-én megtartották. A hónap közepétől azonban a franciák „bekeményítettek”, nyíltan átvették az irányítást: sajtócenzúrát vezettek be, a „vörös” jelzők eltűntek az újságok neveiből, teljes lett a határok lezárása. Megtiltották május elseje megünneplését. Több kommunistát elfogtak, akiket a gyarmataikon letöltendő súlyos börtönbüntetésre vagy halálra ítélték. Besúgóhálózatot építettek ki, megfigyelték mind a kommunistákat, mind az ellenforradalmi (antibolsevista) szervezkedéseket.²⁹

---

26 Kelemen Béla (1923): Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez. (1919.). A szerző kiadása. Szeged. 41–47. old.

27 Bokor (1939) 13. old.; Nagy Miklós (2019): Francia megszállás Szegeden. Areión. Szeged. 24–29. old.

28 Kiss–Tonelli–Sz. Szigethy (1927) 68. old.

29 Gaál (1991) 909–913. old.; Kelemen (1923) 47–53. old.; Nagy (2019) 24–31. old.

De kik is voltak az említett ellenforradalmárok? Elsőként ki kell emelni Zdravec István nevét, aki a kommunistákat és az általuk vallott internacionalizmust még annál is határozottabban elutasította, mint korábban Károlyi Mihályékat. Már februárban szervezte ellenük az alsóvárosi gazdákat, de ez a kör aktívan nem lépett fel.³⁰

Április elején (valószínűleg 4-én, vagy 6-án, más adatok szerint március 25-én)³¹ Zdravec is részt vett azon a megbeszélésen, amely Bokor Pál helyi ügyvéd irodájában zajlott. Ezen megjelentek a módosabb gazdák, a város különböző tisztségviselői, iparosok, polgári értelmiségiek és a katonatisztek képviselői: a házigazda a '20-as évek közepén 26 főre, bő egy évtizeddel később 43 vendégre emlékezett, míg egyik társa, Polgár Péter 1921-ben csak 12 megjelentet említett. A negyedik ülés után már nevet is vettek fel: ők lettek a szegedi Antibolsevista Comité, azaz röviden ABC. Az összejövetelek során felmerült, hogy összekötést teremtsenek a bécsi és az aradi ellenforradalmi csoportokkal.³² Ausztria fővárosában Bethlen István vezetésével szerveződött az ottani ABC, míg Aradon Varjassy Lajos Károlyi-párti kormánybiztos készített elő társaival kommunistaelenes mozgalmat.³³ Április 24-én megérkezett Szegedre Gömbös Gyula vezérkari százados, a bécsi ABC képviselője, aki találkozott Kelemen Béla volt főispánnal, majd felvette a kapcsolatot Bokor Pállal. Az 1932 után miniszterelnökké kinevezett tiszt aktív tevékenységét bizonyítja, hogy már másnap hivatalosabb formába „öntötték” a szegedi Antibolsevista Comitét: megalakult a szervezet végrehajtó bizottsága, amelynek elnöke Kelemen Béla, jegyzője pedig Bokor Pál lett.³⁴

30 Ujlaki (1921) 62–67. old.

31 A március huszonötödikei adat Bokor Pál 1939-ben megjelent visszaemlékezéséből származik, Ujlaki kötetében április negyedike szerepel, a hatodikát pedig egy alapítótársuk, Szakáll József mondta egy '20-as évek közepén zajló per tárgyalásakor. A kérdés azért érdekes, mert, ha Bokor állítását fogadjuk el, akkor a szervezkedés már a szegedi szocialista direktórium idején megkezdődött, amikor nagyobb kockázattal bírt egy ilyen mozgalom elindítása. Véleményünk szerint valószínűleg az április eleji időpont a helyes.

32 Bokor (1939) 30–33, 38–39. old.; Nyemcsok Attila (2007): Egy rágalmozgás per tanulságai: a Kelemen-Szakáts-vita. *Aetas*, 2007/1. szám. 160–165. old.; Ujlaki (1921) 80–81. old.

33 Paál Jób (1919): *A száz napos szegedi kormány*. K. n., Budapest. 12–17. old.; Romsics (1982) 31–32. old.

34 Bokor (1939) 30–33, 42–43. old.; Ujlaki (1921) 83–86. old. Megjegyezzük, hogy csak Bokor visszaemlékezése szerint volt ő a jegyző, mások csak az elnökség tagjaként említették, ennek ellenére az előbbi fogadtuk el hitelesnek, mert így említik az 1919. május 17-én kiadott ABC-proklamációban.

Aktívan léptek fel a katonatisztek csoportjai. Nagel Manó nyugállományú honvédeztisztes már a tanácsköztársaság időszakát megelőzően ellenforradalmi szervezkedésbe kezdett, a megbízható tisztekre, altisztekre és az alsóvárosi gazdákra építve tervezett kommunistaellenes puccsot. Azonban még a végrehajtás előtt beépült a szervezetbe egy tiszt, és Tabódynak jelentette a készülődést. A detektívek letartóztatták az ezredest, két tiszti rendfokozatú fiát, egy újságíró és még egy katonát. Találtak egy hetven névből álló támogatói listát is. Ez utóbbi személyek letartóztatását végül a franciák nem engedték, Nagelékét pedig látszólag Nagyikindára internálták, gyakorlatilag viszont Újszegeden szabadon engedték őket.³⁵

A franciák határozottabb fellépésével párhuzamosan a helyi szegedi tisztikar is egyre bátrabban lépett fel, ez elsősorban Tabódy ellen irányult, aki időnként még mindig próbálta Budapest utasításait végrehajtani, másodlagosan pedig Dettre János ellen. Ennek eredményeképpen május 3-án Béatrix megígérte, hogy Dettret szabadságra küldik, Tabódyt pedig felmentik. Az új állomásparancsnok, Szombat-helyi Béla alezredes szinte azonnal elrendelte a rendfokozatok visszaállítását, a „*vörös kokárdák és gombok mint az internacionalé és a bolsevista irányzat jelei*”-nek eltávolítását, mert helyette a „*vörös-fehér-zöld jelvényt kell hordania*” a katonáknak.³⁶

A következő napokban Diendorfer Miksa alezredes irányításával két lépésben tették véglegessé a hatalomátvételt. Május 5-én Kovács Béla főhadnagy és Hrabák István csendőrfőhadnagy 10–12 fő csendőrrel behatolt a Mars téri laktanyába az altiszti kar gyűlésére – itt letartóztatták azt a nyolc katonát, akiket azzal vádoltak, hogy kommunisták. Nem sokkal később két, Tabódy intézkedéseivel szimpatizáló tisztet is elfogtak társaik.³⁷ Rajtuk kívül letartóztattak még két csendőrt, akik nem akartak a régi szolgálati szabályzatra esküt tenni.³⁸

A második lépés, az összes magyar fegyveres erő feletti irányítás átvétele, a francia jóváhagyás hiánya miatt késett. A legfontosabb feladat a Mars téri laktanya megszerzése volt, az itteni katonák lefegyverzéséért Pottyondy Károly őrnagy felelt, aki ezt a Mária Terézia Renddel kitüntetett Heim Géza százados vezetésével gyülekező tartalékos tisztek segítségével végre is hajtotta. A beavatott hivatásos tisztek felsorakoztatták a legénységet a laktanya udvarán, eközben a tartalékos tisztek

---

35 Kelemen (1923) 54. old.

36 3. számú melléklet. 103. számú állomásparancsnoksági parancs. Közli: Kelemen (1923) 96–97. old.; Kelemen (1923) 78–102. old.;

37 Kelemen (1923) 106–107. old. Kelemen Béla adatait használtuk fel, aki név szerint felsorolta a tíz személyt. Bokor Pál szerint tizennégy altisztet vittek el, és további három tisztet – az utóbbiak között a plusz név Dettre Béla, Dettre János testvére.

38 Bokor (1939) 55. old.

megszerezték az őrségtől a fegyvereiket, megszállták az őrzőpostákat, az épületeket, a vörös zászló helyére pedig nemzeti színű trikolor került. A legénységi állományt csendőrök kerítették be, és a kommunista szimpatizánsnak vélt katonákat a Csillag börtönbe zárták. Utolsó lépésként létrejött a Magyar Nemzeti Gárda, amelynek része lett a megmaradt legénységből alakított két század, valamint egy–egy tényleges tisztből és egy tartalékos tisztből álló század. Ugyanez a vértelen puccs, a fentiekhez hasonlóan, lezajlott a huszárok és a tüzérek laktanyájában is. Végül délben a városházára is felkerült a piros-fehér-zöld lobogó, az ugyanitt tartott pedagógusgyűlésen pedig kidobták – egyes adatok szerint bántalmazták is – Juhász Gyula költőt. Az ABC ezt követően ülést tartott, amelyen megjelent Béatrix ezredes, aki elég egyértelműen fogalmazott, miután megtiltotta a szervezetnek a népgyűlés megtartását: „*Ne táncoljanak az urak gyorsabban, mint ahogy a zene szól.*”³⁹

4. Az aradiak nem érkeznek meg Szegedre

Béatrix Szombathelyit arról is tájékoztatta, hogy másnap Aradról megérkezik a gróf Károlyi Gyula vezette ellenforradalmi kormány. A francia javaslatra és támogatással létrejött kabinet tagjai a következők voltak: Károlyi miniszterelnök, aki unokatestvére volt Károlyi Mihálynak, Barabás Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter, Bársony Elemér népjóléti miniszter, Bartha Ábel belügyminiszter, báró Bornemisza Gyula külügyminiszter, Fülöp Béla közlekedésügyi miniszter, Hemmen János nemzetiségi miniszter, Kintzig János földművelésügyi miniszter, Pálmai Lajos igazságügy-miniszter, Pálóssy Dénes közlekedési miniszter, Szabó Zoltán ezredes, hadügyminiszter, valamint a franciákkal kiváló kapcsolatot ápoló volt aradi polgármester, Varjassy Lajos kereskedelemügyi miniszter. Többségük az aradi elitből került ki, néhányan Temesvárról érkeztek.⁴⁰ Bejelentették, hogy az új kormány „*az alkotmányosság követelményeinek megfelelő magyar kormány*” megalakulásáig létezik, „*működése csak ideiglenes, rendcsináló*” [...], „*céljük a bolsevizmus letörése*”⁴¹

Arad küszöbönálló román megszállása miatt a kabinet a Szegedre költözés mellett döntött. Kilencedikén⁴² két vonatszerelvényt hagyta el a várost. Az egyik-

39 Uo. 56–58. old.; Kelemen (1923) 103–124. old.

40 Barabás Béla (1929): Emlékirataim 1855–1929. Szerző kiadása, Arad. 158–162. old.; Paál (1919) 19–23. old.

41 Barabás (1929) 161–162. old.

42 Paál szerint május 13-án indultak el Aradról, de mivel Kelemen szerint Varjassy 10-én Szegedre ért, ezért úgy véljük, hogy ez esetben Barabás adata lehet a helyes.

ben Szabó Zoltán vezetésével hatvannyolc tiszt és mintegy kétszáz főnyi legénység utazott. Néhány óra múlva a miniszteri különvonat is elindult, amelyen helyet foglalt egy francia tiszt a megszállók képviselőjében és egy aradi román tisztségviselő. Nem jutottak sokáig: Mezőhegyesnél, minden francia közbenjárás ellenére, a románok internálták mindkét vonat utasait, azzal az indokkal, hogy fegyvert és hadifelszerelést szállítottak.⁴³ Szegeden hiába várakoztak...⁴⁴

5. A várakozás és a „szent egység”

Nem sokkal később Kelemen Bélák már tárgyaltak az Aradról Szegedre különféle utakon eljutó küldöttekkel. Az aradiak és az ABC között már a kezdetektől fogva az ellentétek jelei mutatkoztak: néhány nap után egyértelművé vált, hogy a vendégek jóval liberálisabb nézeteket képviseltek a szegediek-nél. Az utóbbiak május 9-én kijelentették, csak olyan kormányt támogatnak, amelynek vezetői Bethlen István, Teleki Pál, Gratz Gusztáv, azaz a bécsi Antiboldsevista Comité tagjai.⁴⁵

Nem sokkal később Szegeden volt már Varjassy is, aki 12-én a Kereskedelmi és Iparkamara tagjait győzködté. Megérkeztek az aradi kormány temesvári tisztségviselői, akik elkerülték a román internálást – nem sokkal később részükről felmerült a kormányalakítás szándéka. Végül megegyeztek a szegedi ABC-vel és a Gömbös által képviselt bécsi ABC-vel, hogy „a bécsi comitéval teljes összhangban kívánnak működni, és [...] bevárják, míg a bécsi comitéval megkísérelt érintkezés sikerre vezet”.⁴⁶ Károlyi Gyula távollétében is hatással bírt a tárgyalásokra, a május 16-án Eckhardt Tibornak írott levelében megtiltotta a Szegeden lévő kormánytagoknak az önálló működést, és a Kelemen Bélával való együttműködést írta elő számukra.⁴⁷

A vetélkedést jelezte, hogy a szegedi ABC úgy döntött, hogy felhívással fordul a nyilvánossághoz,⁴⁸ amellyel gyakorlatilag a francia kezdeményezésre megalkuló aradi ellenforradalmi szervezet, az „Union Sacrée” (Szent Szövetség) módszerét próbálták lemásolni. Proklamációjukban úgy fogalmaztak, hogy

43 Barabás (1929) 162–165. old.; Paál (1919) 22–25., 41–42. old.

44 Kelemen (1923) 122. old.

45 Uo. 136–141. old.

46 19. sz. melléklet. Jegyzőkönyv. Közli: Kelemen (1923) 147. old.

47 21. sz. melléklet. Károlyi Gyula levele Eckhardt Tibornak. 1919. május 16. Közli: Kelemen (1923) 161. old.

48 Kelemen (1923) 148–158. old.

„dicső Árpád apánktól Kun Béláig jutottunk el,” aki „cinkostársaival” hazajött „ősi hazánkat a bolsevizmus romboló rendszerével elpusztítani. Alig két hónapi működésük után itt van előttünk munkájuk eredménye: égő falvak és városok; az utolsó falat kenyértől [...] megfosztott szegények; elhurcolt és kegyetlenül kivégzett túsok százai, sőt ezrei”. Azt üzenték, hogy ez ellen kívánnak fellépni, ezért „Egyesüljünk ebben a szent egységben.” Hozzá tették, hogy „Intézetek, társulatok és minden nemzeti érzésű, tisztességes szegedi lakos” csatlakozását várják.⁴⁹ Ebbe Kelemen megpróbálta bevonni a szociáldemokratákat, azok azonban „kikosarozták” őt,⁵⁰ a franciák is inkább Varjassy irányzatával szimpatizáltak, aki még Móra Ferencet is megpróbálta megnyerni kultuszminiszternek⁵¹ – valószínűleg a szegedi ABC véleménye ellenére, hiszen előző hónapban írt cikkei, politikai szerepvállalása miatt a szervezet tagjai biztosan nem fogadták volna el az író mint e tisztség betöltőjét.

Május 21-én átmenetileg lezárult az aradiak és szegediek közötti küzdelem: a szegedi Union Sacrée gyűlésén kormányzóbizottságot választottak, hattagú végrehajtó-bizottsággal és húszfős kormányzótanáccsal. A végrehajtó-bizottság elnöke a távollévő Teleki Pál, rajta kívül Bécset Gömbös, Temesvárt Fülöp, Aradot Varjassy, Budapestet Hencz Károly korábbi országgyűlési képviselő, Szegedet pedig Kelemen képviselte.⁵²

Eközben, a visszaemlékezések szerint női ruhában, megszőkött Mezőhegyesről Bartha Ábel miniszter és Szegedre jött. A románok végül 23-án elengedték az internált kormány tagjait – egyedül a hadügyminisztert tartották továbbra is fogva. Az Aradra visszatért kormány ismét úgy döntött, hogy Szegedre teszi át székhelyét. Ezúttal nem szakította meg kényszerpihenő az utazást: május 28-án már együtt vacsorázott szinte a teljes aradi kormány a szegedi Kass Szállóban.⁵³

---

49 20. számú melléklet. Polgártársak! Közli: Kelemen (1923) 157–158. old.

50 Kelemen (1923) 164–166. old.

51 Paál (1919) 42–43. old.

52 Kelemen (1923) 168–172. old.

53 Paál (1919) 44–45. o.; Kelemen (1923) 176–187. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM

KORABELI SAJTÓ

Délmagyarország, 1919. évfolyam

NAPLÓ, EMLÉKIRATOK

Barabás Béla (1929): Emlékirataim 1855–1929. Szerző kiadása, Arad.

Bokor Pál (1939): Szegedországtól Magyarorszáig. Visszaemlékezés a szegedi ellenforradalmi napokra. Stádium, Budapest.

Kelemen Béla (1923): Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez. (1919.). A szerző kiadása. Szeged.

Rákosi Máttyás (2002): Visszaemlékezések 1892–1925. 1. kötet. Napvilág Kiadó, Budapest.

FELDOLGOZÁSOK

Gaál Endre (1991): Az őszirózsás forradalom és a tanácsköztársaság időszaka. In: Gaál Endre szerk. (1991): Szeged története 3. Somogyi-könyvtár. Szeged. 867–918. old.

Gergely Jenő–Izsák Lajos (2000): A huszadik század története. Pannonica, Budapest.

Gulyás László (2019): A belgrádi katonai konvenció és a Délvidék szerb megszállása. In: Gulyás László szerk.: Trianonról közérthetően. Tizenkét előadás a nemzeti, polgári, konzervatív történetírás jegyében. Szegedi Egyetemi Könyvkiadó–Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. Szeged. 55–72. old.

Kiss Ferenc–Tonelli Sándor–Sz. Szigethy Vilmos szerk. (1927): Szeged. A Magyar Városok Monográfiája Kiadóhivatala. Budapest.

Miklós Péter (2010): A forradalmak korának állama: 1918–1919. In: Szabó Pál Csaba szerk. (2010): A magyar állam története. 1711–2006. JATEPress Kiadó. Szeged. 153–162. old.

Nagy Miklós (2019): Francia megszállás Szegeden. Areión. Szeged.

Nagymihály Sándor szerk. (é. n.): P. Zadravecz püspök. A szegedi Kapisztrán. I. kötet. Helikon Kft. Budapest.

Nyemcsok Attila (2007): Egy rágalmozási per tanulságai: a Kelemen-Szakáts-vita. Aetas, 2007/1. szám. 160–169. old.

Paál Jób (1919): A száz napos szegedi kormány. K. n., Budapest.

Romsics Ignác (1982): Ellenforradalom és konszolidáció. Gondolat. Budapest.

Romsics Ignác (2010): Magyarország története a XX. században. Osiris. Budapest.

Tóth Marcell (2019): A forradalom és az ellenforradalom városa. Szeged, 2019/5. szám. 30–38. old.

Ujlaki Antal (1921): Szeged a forradalomban és a nemzeti föltámadásban. Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó R.-t. Szeged.